

ปรัชญาว่าด้วย ความรัก

ผศ.อมร โสภณวิเศษฐ์วงศ์

บทนำ

ความรักคืออะไร

ทุกคนรู้จักความรักและต้องการความรัก ไม่ว่าต้องการรักผู้อื่น หรือต้องการให้ผู้อื่นรัก แต่การจะนิยามความหมายว่า รักคืออะไรนั้นไม่ใช่ของง่าย เพราะความรักเป็นเรื่องที่ยิ่งใหญ่กว้างขวาง และสลับซับซ้อน แม้แต่นักปรัชญาหรือนักตรรกศาสตร์ก็แทบจะนิยามความหมายของคำว่าความรักให้รัดกุมและเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปไม่ได้ ลองพิจารณาการสนทนาเรื่องความรักของนักปรัชญาผู้ยิ่งใหญ่ในอดีตดังต่อไปนี้

คืนหนึ่ง มีการเลี้ยงฉลองการได้รับรางวัลที่หนึ่งในการแสดงละครของจินตกรวีชาวเอเธนส์ชื่ออากาธอน นักปรัชญาผู้มีชื่อเสียงได้รับเชิญมาในงานเลี้ยงนี้อย่างคับคั่ง ต่างสนทนาถกเถียงกันด้วยเรื่องต่าง ๆ มากมาย แล้วก็มาลงเอยด้วยเรื่องที่ชอบกันมากที่สุด คือเรื่องความรัก นักปรัชญาแต่ละคนพยายามอธิบาย ความหมายของความรักตามความคิดของตน ๆ

“ความรักนั้นหรือ” พิโตรสกล่าวขึ้น “คือเทพเจ้าที่เก่าแก่ที่สุดองค์หนึ่ง รักมีความอำนาจที่ทำให้คนหนุ่ม ๆ

ธรรมดากลายเป็นวีรบุรุษ เพราะผู้ตกอยู่ในความรัก ย่อมมีความละเอียดที่จะแสดงความฉลาดต่อหน้าคนที่เขารัก เอากองทัพที่สร้างขึ้นจากคนที่ตกหลุมรักมาให้ฉันซิ ฉันจะปราบโลกนี้ให้ได้”

โพเซเนียส พูดจีนบ้างว่า “ถูกแล้ว แต่ท่านต้องแยกความรักบนพื้นโลกกับความรักบนสวรรค์ คือ แยกความดึงดูด ระหว่างร่างกายสองร่างเป็นประการหนึ่ง และแยกความปฏิบัติระหว่างวิญญาณสองวิญญาณอีกประการหนึ่ง ความรักชั้นต่ำของร่างกายติดปีกแล้วก็บินหนีไปเมื่อความเป็นหนุ่มเป็นสาวสิ้นสุดลง แต่ความรักอันสูงส่งของวิญญาณจะคงอยู่ชั่ววันนิรันดร์”

ครั้นแล้ว อริสโตฟานีส ก็สาธยายทฤษฎีใหม่เอี่ยมเกี่ยวกับความรักต่อไปว่า

“ในสมัยดั้งเดิมนั้น เพศทั้งสองรวมเป็นร่างเดียวกัน ร่างสองเพศนี้มีสี่ขาคือมีสี่มือ สี่เท้า สองหน้า เคลื่อนไหวไปมาด้วยความรวดเร็วอย่างน่าประหลาด โดยใช้มือและเท้าทั้งแปดเป็นกงล้อหมุนไปรอบ ๆ มนุษย์สองเพศนี้มีกำลังน่าสะพึงกลัวนัก มีความมหัศจรรย์ใหญ่โตอย่างยิ่งยวด

คิดจะหมั้นขึ้น ไปบนสวรรค์ปราบเทพเจ้าให้พ่ายแพ้ไป เทพเจ้าซุสทรงเห็นว่ามนุษย์สองเพศนี้ออกจะกำแหงมาก ไป จึงทรงดำริจะผ่านมนุษย์สองเพศนี้ออกเป็นสองส่วน เพื่อให้แต่ละส่วนเหลือกำลังเพียงครึ่งเดียว แล้วพระองค์ก็ได้ มีผู้บูชาถึงสองเท่า ทรงดำริดังนั้นแล้ว พระองค์ก็ทรงผ่า มนุษย์สองเพศออกเป็นผู้ชายและผู้หญิง ตั้งแต่นั้นมา สองซีกของร่างที่เคยรวมกันอยู่ก็มีความคลั่ง ใคล้ที่จะมา รวมกันอีก ความปรารถนาของสองเพศที่จะมารวมกันนี้เอง เราเรียกว่า ความรัก”

ในที่สุดก็ถึงวาระของโซเครตีส เขาถูกขอร้องให้ พูดเรื่องความรักสักสองสามคำ โซเครตีสจึงเริ่มพูดว่า “เมื่อฟังคำอธิบายของท่านทั้งหลายแล้ว ข้าพเจ้าก็แข็ง เหมือนหิน และเฉยพูดไม่ออก เพราะไม่ทราบว่าจะนำความ ใจเขลาของข้าพเจ้าไปเปรียบเทียบกับความฉลาดของท่าน เหล่านั้น ได้อย่างไร”

เมื่อได้พูดถ่อมตัวตามแบบฉบับของตนแล้ว โซเครตีส ก็ใช้ความใจของเขาลบล้างความฉลาดของคน เหล่านั้น โดยเริ่มกล่าวว่

“ความรักนั้น คือ ความกระหายของวิญญาณมนุษย์ ที่จะขึ้นให้งถึงความงามอันเป็นทิพย์ ผู้ที่ตกอยู่ในความรัก ไม่ เพียงแต่จะแสวงหาความงดงามอย่างเดียว แต่จะสร้างสรรค์ ความงดงามขึ้นด้วย รักษาให้คงไว้ด้วย และเพาะพืชพันธุ์ แห่งอมฤตภาพลงในร่างที่หลักไม่พินมรณะนั้น นี่คือการ

อธิบายว่า ทำไมเพศทั้งสองจึงต้องรักกัน เขาต้องการก่อให้เกิดร่างขึ้นอีก และสามารถใช้เวลาแห่งชีวิตไปชั่วกัลปาวสาน นี่ก็เป็นสาเหตุที่ทำให้บิดามารดารักบุตร เพราะวิญญาณ ของบิดามารดาที่มีความรักนั้น ได้สร้างสรรค์ไม่เพียงแต่บุตร หากแต่สร้างผู้แสวงหากับผู้ร่วมมือ สร้างผู้ร่วมงาน และผู้ที่ จะรับงานต่อ เพื่อค้นหาความงามนี้ ความงามที่เราปลงใจ จะรักษาไว้ด้วยความรักนี้คืออะไร คือ ความมีปัญญาและ คุณธรรม ความมีเกียรติและความกล้าหาญ ความยุติธรรม และศรัทธา อีกนัยหนึ่ง ความงาม คือ ความจริง และความ จริง คือ หนทางที่จะนำไปสู่พระผู้เป็นเจ้าโดยตรง”

นอกจากนักปรัชญา 4 ท่าน อธิบายเรื่องความรักไว้ ดังกล่าวข้างต้นแล้ว นักปรัชญาและนักปราชญ์อื่น ๆ ได้ ให้ความหมายของความรักชนิดต่าง ๆ ไว้ในแง่มุมต่าง ๆ ไว้ดังต่อไปนี้

– ความรัก คือ ความรู้สึกขั้นต่อไปจากมิตรภาพ ระหว่างเพศ (เดส์การ์ต)

– ความรักคือความบ้าของเราดี ๆ นี่เอง(เชค-สเปียร์)

– ความรักมักทำให้ชายหนุ่มหญิงสาวกระวนกระ- วายหวังแสวงหาความจริงอย่างถ่องแท้ว่า ความ รักแปลว่าอะไร แต่พอรู้ร้อนแท้จริงเข้า พลันสำนึกได้ว่าเป็นของธรรมดาโลกเราเอง (เดส์การ์ต)

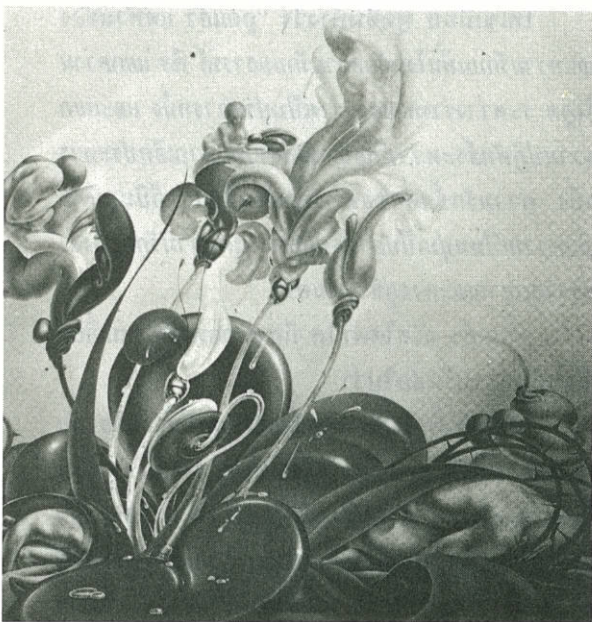
– ความรักไม่อาจจะบังคับ โลมเล้า หรือยั่ววน ให้เกิดขึ้นได้ มันเป็นสิ่งที่สวรรค์บันดาลให้ โดยมีได้ขอร้อง และมีได้แสวงหาแม่แต่เนื่อย (เฟล เอส.บัค)

– ความรักทำให้เกิดโลกหมุน (สุภาวดีฝรั่งเศส)

– ความรัก คือ ความสดชื่นที่จะหลุดชีวิตให้ลอยอยู่ในที่สูงตราบอายุขัย อาการตื้นตันแห่งดวงใจ กระหายใครจะสมานสัมพันธ์ให้เป็นสุขสนิทนนั้นคือความรัก ความรักคือ เกมอันสนุกโสด โผนที่สุดสำหรับชายหนุ่ม หญิงสาว (เอส.วี.เอส.)

– ความรัก คือ สวนดอกไม้ทั้งดงาม ที่ต้องใช้น้ำ ธารดแทนน้ำ (กิลเบอร์ต)

– ความรักมีผู้เสนสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งพยายามเอาเปรียบมากที่สุด อีกฝ่ายหนึ่งพยายามเสียเปรียบ น้อยที่สุด (น.ม.ส.)

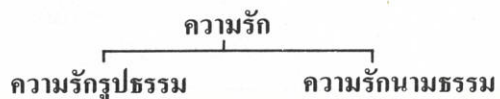
- ความรักอาจบันดาลกระตือรือร้นให้เป็นปราสาททอง (สุภาษิตเยอรมัน)
- มีความรักแล้วสูญเสียไปยังดีกว่าไม่มีความรักเสียเลย (ราฟาเอล)
- ความรักนี้เป็นไอศถอยอย่างเอก ชักให้ความจริงกันเข้ามาลงรอยเดียวกัน (น.ม.ส.)
- ความรักเป็นของน่าพิศวงมาก ทำให้ความซึ้งเขาเป็นความเข้มข้น ทำให้ความใจแคบเป็นความใจกว้าง (น.ม.ส.)
- ความรักเป็นของน่าพิศวงมาก ทำให้ความซึ้งกลับเป็นความงาม ทำให้ความโง่เขลาเป็นความฉลาด ทำให้ความแก่เป็นความหนุ่ม ทำให้บาปเป็นบุญ (น.ม.ส.)
- ความรักนั้นเกิดขึ้นในสิ่งสองประการ คือ สิ่งที่จะให้ผลเป็นสุขประการหนึ่ง และสิ่งจะให้ผลเป็นทุกข์ประการหนึ่ง (ไลบ์นิทซ์)
- ข้าพเจ้ารักเพื่อนของข้าพเจ้าดี แต่ข้าพเจ้ายอมรักตัวเองมากกว่า (สุภาษิตยุโรป)
- ความรักแรกสุด และหลังสุด ก็คือ ความรักตัวเอง (ไบเบิล)
- นคติ อุดมคติ เปรมิ ความรักเสมอด้วยรักตนไม่มี (พุทธภาษิต)
- เปรมิโต ชายเต โสโก เปรมิโต ชายเต ภยิ ความโศกเกิดจากความรัก ความกลัวเกิดจากความรัก (พุทธภาษิต)
- ผู้ที่ไม่มีลูก ย่อมไม่รู้จักรักว่า ความรักคืออะไร (สุภาษิตยุโรป)
- ข้าพเจ้ารักประเทศชาติของข้าพเจ้ายิ่งกว่าครอบครัวของข้าพเจ้า แต่ข้าพเจ้ารักมนุษยชาติยิ่งกว่าประเทศชาติของข้าพเจ้า (สุภาษิตยุโรป)
- คนรักชาติเป็นอย่างดี ไม่ต้องอ้างถึงบรรพบุรุษ (วอลแตร์)
- ความรักในอำนาจเป็นปีศาจที่หลอกหลอนมนุษยชาติ (โฆเซเปนาเอร์)
- จงรักศัตรู และอวยพรแก่ผู้ที่แค้นต่อท่าน (พระเยซู)
- จงรักสิบละยิ่งกว่าท่านเอง (กุสตาฟ ฟลอ

แบร์ต)

- จงรักความยุติธรรมไว้เถิด แม้จะทำให้สวรรค์ต้องพิณาศักตาม (ลอว์ด แมนส์ฟิลด์)
- ทุกคนรักความยุติธรรมที่บ้านคนอื่น ไม่มีใครสนใจความยุติธรรมที่บ้านของเขาเองเลย
- ความรักเหมือนโรคา
- บันดาลตาให้มีมม
- ไม่เย็นและไม่ขม
- อุปสัคคะใดใด
- ความรักเหมือนโคลน
- กำลังคึกคักขังไว้
- ก็ไหลจากออกไป
- ปยอมอยู่ ณ ที่ขัง
- ถึงหากจะผูกไว้
- ก็ดึงไปด้วยกำลัง
- ยิ่งห้ามก็ยิ่งคลั่ง
- ปหวนคิดถึงเจ็บกาย
- (มหันพาธา ร.6)
- อันความรักเหมือนน้ำอมฤต
- ได้ดื่มแล้วชื่นจิตพิศวง
- ระงับโรคโศกสูญพุนพะวง
- เพราะรักนั้นเย็นขงชั่ววานใจ
- (สุนทรภู่)
- อันที่จริงหญิงกับชายย่อมหมายรัก
- มิใช่จักตัดทางที่สร้างสม
- แม้จะรักรักไว้ในอารมณ์
- อย่ารักชมนอกหน้าเป็นราสี
- (สุภาษิตสอนหญิง)

จากคำกล่าวของนักปรัชญา และนักปราชญ์ข้างต้น จะเห็นได้ว่า ความรักมีมากมายหลายชนิด และมีความหมายที่ขัดแย้งกัน ความขัดแย้งนี้เองจะนำไปสู่ปรัชญาว่าด้วยความรัก เพราะปรัชญาทำหน้าที่รวมสิ่งที่ขัดแย้งกันเข้าเป็นเอกภาพ

ถ้าจะจำแนกความรักตามหลักตรรกศาสตร์ จะได้ดังต่อไปนี้

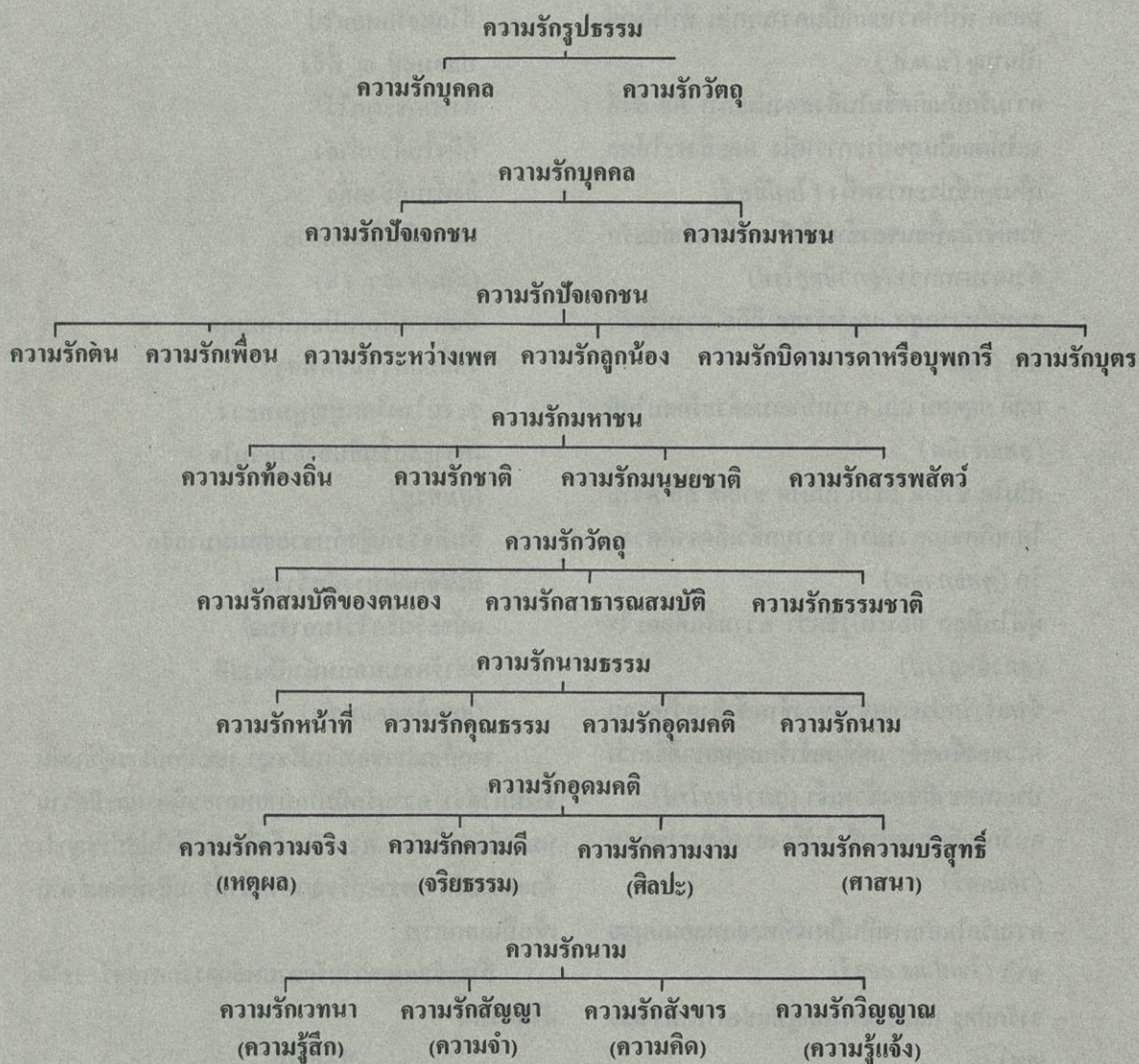

ความรักรูปธรรม หมายถึง ความรักสิ่งที่มีตัวตน หรือสสาร ทั้งสิ่งที่มีชีวิต และสิ่งที่ไม่มีชีวิต ความรักรูปธรรมที่สิ้นสุด คือ การยึดถือรูปอย่างเดียว ปล่อยวางนาม ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของรูปพรหม

ความรักนามธรรม หมายถึง ความรักสิ่งที่ไม่มีความตัวตน หรือสิ่งที่ตรงกันข้ามกับสสาร เช่น กฎ อุดมคติ คุณธรรม หรือเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ความรักนามธรรมที่สิ้นสุด คือ การยึดถือนามอย่างเดียว ปล่อยวางรูป ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของรูปพรหม

กล่าวโดยสรุป ความรักมีชนิดต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ความรักระหว่างเพศ
2. ความรักบิดามารดา และบุพการีอื่น ๆ
3. ความรักบุตร
4. ความรักเพื่อน
5. ความรักลูกน้องหรือผู้ใต้บังคับบัญชา
6. ความรักชาติ
7. ความรักมนุษยชาติ
8. ความรักสรรพสัตว์

9. ความรักธรรมชาติ
10. ความรักหน้าที่
11. ความรักคุณธรรม
12. ความรักอุดมคติ
13. ความรักรูป
14. ความรักนาม
15. ความรักตนเอง

รูปแบบของความรักร

ความรักชนิดต่าง ๆ ข้างต้นนั้นมีหลายรูปแบบแล้วแต่จะรักใครหรือรักอะไร แม้แต่ความรักชนิดเดียวกันก็มีหลายรูปแบบได้ ขึ้นอยู่กับบุคคลผู้รักว่าจะใช้รูปแบบใด หรือยึดถือปรัชญาใด รูปแบบของความรักรอาจมีดังต่อไปนี้

1. ความรักที่ประกอบด้วยราคะหรือความใคร่เป็นรูปแบบหนึ่งของความรักระหว่างเพศ
2. ความรักที่ประกอบด้วยโลภะหรือความโลภเป็นรูปแบบหนึ่งของความรักหน้าที่และความรักวัตถุ
3. ความรักที่ประกอบด้วยความเคารพนับถือเป็นรูปแบบของความรักบิดามารดาและบุพการีอื่น ๆ
4. ความรักที่ประกอบด้วยพรหมวิหารธรรม โดยเฉพาะเมตตาเป็นรูปแบบของความรักบุตร ความรักลูกน้อง ความรักสัตว์
5. ความรักที่ประกอบด้วยอัปมัญญธรรม เป็นรูปแบบของความรักมนุษยชาติ ความรักสรรพสัตว์
6. ความรักที่ประกอบด้วยความคุ้นเคย ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เป็นรูปแบบของความรักเพื่อน ความรักระหว่างเพศ ความรักบิดามารดา ความรักบุตร
7. ความรักที่ประกอบด้วยฉันทะ ความพอใจเป็นรูปแบบของความรักหน้าที่ ความรักอุดมคติ
8. ความรักที่ประกอบด้วยความหวงแหน เป็นรูปแบบของความรักทรัพย์สินสมบัติ ความรักท้องถิ่น ความรักชาติ
9. ความรักที่ประกอบด้วยความต้องการให้หรือความต้องการบรรลุ เป็นรูปแบบของความรักคุณธรรม ความรักหน้าที่ ความรักอุดมคติ
10. โดยสรุปความรักส่วนมากประกอบด้วยค้นหา

ไม่ว่าจะเป็นการค้นหา ความอยากในกาม ภาวค้นหา ความอยากในความมี ความเป็น หรือวิภาวค้นหา ความอยากในความไม่มีไม่เป็น แม้แต่ความอยากบรรลุนิพพาน ก็เป็นค้นหา ซึ่งเป็นการอาศัยค้นหาเพื่อละค้นหา

ความรักเป็นปรัชญา

ความรักเป็นปรัชญาอย่างไร ต้องพิจารณาความหมายของปรัชญา เสียก่อนว่าปรัชญาคืออะไร

คำว่า Philosophy (ปรัชญา) ประกอบด้วยคำ 2 คำ คือ Philos แปลว่า ความรู้ กับ Sophia แปลว่า ความรัก เมื่อรวมคำทั้ง 2 เข้าเป็น Philosophy จึงแปลตามตัวอักษรได้ว่า ความรักในความรู้ หรือความรักปัญญา เพียงแปลตามตัวอักษร ปรัชญาก็เกี่ยวข้องกับความรักแล้ว ความรักจึงเป็นปรัชญาได้

นักปรัชญาบางคนให้ความหมายของปรัชญาว่า ความรู้อันประเสริฐ ซึ่งหมายถึงความรู้อันจริงแท้แน่นอน และลึกซึ้งสูงสุด ความรักเป็นเรื่องที่ยิ่งใหญ่ กว้างขวาง ลึกซึ้งเรื่องหนึ่ง เราสามารถสืบค้นทางปรัชญาให้พบกฎสากลของความรักรได้

นักปรัชญาบางคนให้ความหมายของปรัชญาว่า ความรู้ที่สากลและจำเป็น ความรู้ที่สากล หมายถึง ความรู้ที่อธิบายทุกสิ่งทุกอย่างได้ ความรู้ที่จำเป็น หมายถึง ความรู้ที่จำเป็นแก่วิชาการทุกสาขา หมายความว่า วิชาการทั้งปวงหรือสิ่งทั้งปวงขึ้นอยู่กับปรัชญา ความรักเป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับปรัชญา และอธิบายได้ด้วยทฤษฎีปรัชญา

นักปรัชญาบางคนให้ความหมายว่า ปรัชญาหมายถึงหลักการ อันจะนำไปสู่จุดหมาย โดยใช้วิธีการซึ่งตรงกันกับจุดหมายนั้น เรื่องของความรักย่อมมีหลักการ วิธีการ และจุดหมาย จึงนับว่าเป็นปรัชญาได้

ปรัชญานั้นจำแนกออกเป็นปรัชญาบริสุทธิ์กับปรัชญาประยุกต์ ปรัชญาบริสุทธิ์ที่เป็นแม่บทได้แก่อภิปรัชญา หรือทฤษฎีว่าด้วยความแท้จริง อภิปรัชญามีญาณวิทยา หรือทฤษฎีว่าด้วยความรู้เป็นรากฐาน เพื่อเป็นการยืนยันว่า ความแท้จริงที่ค้นพบโดยอาศัยความรู้ นั้น ๆ เชื่อถือได้และนำไปอธิบายสิ่งต่าง ๆ ได้ อภิปรัชญาโดยสรุปมี 3 ระบบ คือ

1. จิตนิยม (Idealism) ถือว่า จิตหรือสิ่งที่ตรงกันข้ามกับสสารเป็นความจริง หรือจิตสำคัญกว่าสสาร

2. สสารนิยม (Materialism) ถือว่า สสารเป็นความจริง หรือสสารสำคัญกว่าจิต

3. ทวินิยม (Dualism) ถือว่าจิต และสสารเป็นความจริงด้วยกัน หรือมีความสำคัญเท่ากัน

ทฤษฎีปรัชญาอื่น ๆ ที่มีลักษณะเป็นทวินิยม แต่ไม่พูดถึงความเป็นทวินิยมของตนก็มี เช่น ปฏิฐานนิยม (Positivism) ปฏิบัตินิยม (Pragmatism) อรรถิภาวนิยม (Existentialism)

ปรัชญาประยุกต์ คือ ปรัชญาที่นำไปปฏิบัติได้หรือปรัชญาภาคปฏิบัติ เช่น จริยศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ ปรัชญาการเมือง ปรัชญาว่าด้วยความรักก็เป็นปรัชญาประยุกต์ จึงต้องขึ้นอยู่กับอภิปรัชญาซึ่งเป็นแม่บท ไครจะนิยามความรักว่าอย่างไรขึ้นอยู่กับความเชื่อทางอภิปรัชญาของผู้นั้น

ความรักระหว่างเพศ

ความรักระหว่างเพศ เป็นอารมณ์ที่เกิดขึ้นกับจิตของชายและหญิง เป็นความผูกพันทางจิตใจหรือความผูกพันกันทางวิญญาณ ตามหลักปรัชญาจิตนิยมของเพลโต วิญญาณมี 3 ส่วน คือ

1. วิญญาณส่วนที่ทำหน้าที่อยากหรือต้องการ เป็นที่ตั้งของตัณหา

2. วิญญาณส่วนที่ทำหน้าที่รู้สึกหรือรับสิ่งเร้า เป็นที่ตั้งของอารมณ์

3. วิญญาณส่วนที่ทำหน้าที่คิดเหตุผล เป็นที่ตั้งของสติปัญญา

ความรักระหว่างเพศ จึงมี 3 แบบ คือ

1. ความรักที่หนักไปทางความใคร่ หรือความรักด้วยอำนาจราคะ ยึดถือตัณหาเป็นหลัก มีจุดหมาย คือ การสนองตัณหา ใช้วิธีการทุกอย่างที่จะได้มาซึ่งความรักนั้น บางคนไม่เรียกว่าความรัก แต่เรียกว่าความใคร่ แต่ในทางปรัชญาต้องยอมรับว่าเป็นความรักแบบหนึ่ง อาจเป็นความรักข้างเดียว หรือความรักทั้งสองข้างก็ได้

2. ความรักที่เป็นความรู้สึก หรือเป็นอารมณ์รัก อยู่ภายในจิตใจ ความรักแบบนี้มักเกิดจากการมองเห็น

ความงาม หรือสุนทรียภาพของบุคคลที่รัก โดยไม่ได้หวังผลสำเร็จเสมอไป เรียกกันโดยทั่วไปว่าความรักแท้ ความรักที่พูดถึงกันเสมอว่า “ที่ไหนมีรัก ที่นั่นมีทุกข์” “รักแท้ไม่มีพรมแดน” “ความรักเปรียบด้วยสี่คำดูสีสอพระคัมภีร์” “ความรักต้องมีการเสียสละ” ก็หมายถึงความรักแบบนี้

3. ความรักที่ขึ้นอยู่กับการเหตุผลหรือคุณธรรม เป็นความรักที่เกิดจากการมองเห็นความดีของบุคคลที่รักยิ่งกว่าความงาม ประกอบด้วยคุณธรรมต่าง ๆ เช่น ความสงสาร ความเห็นอกเห็นใจ

ตามหลักปรัชญาสสารนิยม มนุษย์มีวิวัฒนาการมาจากสัตว์ พฤติกรรมของมนุษย์และสัตว์ไม่ได้แตกต่างกันถึงขั้นพื้นฐาน แต่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน ทั้งมนุษย์และสัตว์มีความต้องการทางชีววิทยา เช่น อาหาร ที่อยู่อาศัย การสืบพันธุ์ และพยายามสนองความต้องการนั้นให้สำเร็จ มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ตรงที่มีสติปัญญาสูงกว่า ฉะนั้น ในเรื่องความรัก ปรัชญาสสารนิยมถือว่าเป็นแรงจูงใจทางสังคม ที่ทุกคนมีความต้องการผูกพันกับผู้อื่น แต่การแสดงออกของความรักไม่แตกต่างจากที่กล่าวแล้วในปรัชญาจิตนิยม เพราะเป็นเรื่องของแต่ละคน

ปรัชญาทวินิยมมี 2 แบบ แบบที่โน้มเอียงไปทางจิตนิยมมาก ก็มีความเชื่อในเรื่องความรักคล้าย ๆ กับจิตนิยม แบบที่โน้มเอียงไปทางสสารนิยมก็มีความเชื่อคล้าย ๆ กับสสารนิยม เช่น ปฏิฐานนิยมยอมรับความจริงในธรรมชาติ ธรรมชาติของมนุษย์มีทั้งความต้องการทางสรีรวิทยา และความต้องการทางจิตวิทยา ความรักย่อมขึ้นอยู่กับความต้องการทั้งสองประการนี้ ปฏิบัตินิยมยอมรับสิ่งที่ปฏิบัติได้ และปฏิบัติแล้วบังเกิดผลดีหรือเกิดประโยชน์ ในเรื่องความรักก็ต้องเป็นความรักที่บังเกิดผลดีที่ผู้รักกันจะได้รับ อรรถิภาวนิยมเชื่อเรื่องเสรีภาพของปัจเจกบุคคล ในเรื่องความรักบุคคลย่อมมีเสรีภาพในการเลือก ผู้หรือสิ่งที่ตนเห็นว่าดีที่สุด

กำเนิดของความรัก

ความรักระหว่างเพศอาจแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท ตามคำที่ใช้กันทั่วไปในภาษาบาลีและภาษาไทย ถึงในภาษาอื่นก็คงไม่แตกต่างไปจากนี้

พุทธปรัชญา ซึ่งเป็นปรัชญาปฏิฐานนิยม กล่าวถึงหลักความจริงใน ธรรมชาติว่า กามคุณ 5 คือ รูป เสียง กลิ่น รส และกายสัมผัส ของสตรี ย่อมครอบงำจิตของบุรุษไว้ได้ และในทำนองเดียวกัน รูป เสียง กลิ่น รส และกายสัมผัส ของบุรุษ ย่อมครอบงำจิตของสตรีไว้ได้

1. สีนหะหรือเสนหา เป็นความรู้สึกเร่าร้อนที่เกิดขึ้นในจิตใจอย่างฉับพลันทันที อย่างที่นักปรัชญาบางท่านเรียกว่า ความกระหายของวิญญาณ 2 วิญญาณที่จะผูกพันกัน หรือความรักคือความบ้าของเราดี ๆ นี่เอง

2. เปมะ หรือเปรมะ เป็นความรู้สึกรักที่พัฒนาขึ้นมาทีละขั้นจากการรู้จักกัน อย่างที่นักปรัชญาบางท่านกล่าวว่า ความรักคือ ความรู้สึกขั้นต่อไปจากมิตรภาพระหว่างเพศ

3. เมตตา หรือไมตรี เป็นความรู้สึกรักที่ผสมผสานด้วยคุณธรรมบางประการ เช่น ความสงสาร ความเห็นอกเห็นใจ อย่างที่นักปราชญ์บางท่านกล่าวว่า ความรักเป็นของน่าพิศวงมาก ทำให้ความชั่วร้ายกลับเป็นความงาม ทำให้ความโง่เขลาเป็นความฉลาด ทำให้ความแก่เป็นความหนุ่ม ทำให้บาปเป็นบุญ

เมื่อแบ่งความรักออกเป็น 3 ประเภทแล้ว กำเนิดของความรักย่อมแตกต่างกันตามประเภทของความรัก ดังนี้

1. ความรักประเภทแรกเกิดจากอิทธิพลของสิ่งเร้าทางประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ซึ่งเรียกว่ากามคุณทั้ง 5 ตามกวีนิพนธ์ต่อไปนี้

ความเอี้ยความรัก
เริ่มสมัครขั้นต้น ณ หนไหน
เริ่มเพาะเหมาะกลางระหว่างหัวใจ
หรือเริ่มในสมองตรงงตี่
แรกจะเกิดเป็นโฉนใครรู้บ้าง
อย่าอำพรางตอบสำนวนให้ควรที่
ใครถนอมกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงรีด
ผู้ใดมีคำตอบขอใจเอย

ตอบเอี้ยตอบถ้อย
เกิดเมื่อเห็นน้องน้อยอย่าสงสัย
ดาประสบตารักสมัครไซ้
เหมือนหนึ่งให้อาหารสำราญครัน
แต่ถ้าแม่นสายใจไม่สมัคร
เหมือนฝารักตั้งแต่เกิดย่อมอาศัย
ได้แต่ชวนเพื่อนยามาพร้อมกัน
ร้องรำพันสงสารรักหนักหนาเอย
(เวนิสวานิช ร.6)

ได้ยลพักตรรักเหลือไม่เปื้อรัก
ออกจะหักเพราะอนงค์สรทรวงแหลม
ให้แก่นคิดจิตเจ็บที่เหน็บแนม
ไม่อ้มแถมเขื่อนให้ชื่นใจเอย
(นิทานเวตาล)

สรรูปสรเนตรทั้ง	สรเสียง
สรละสรแม่เอียง	อาตม์แย่ง
ยิงทีละทีเพียง	ฟ้าฟาด สายฤา
อกแผ่นดินฟ้าแล้ง	ฟ้าคร่ำฟ้าครวญ

กำเนิดความรักแบบนี้ จินตกวีหรือนักจิตนิยมโบราณ มักอ้างถึงกามเทพ (Cupid) ซึ่งถือกันว่าเป็นเทพเจ้าแห่งความรัก เป็นสื่อชักนำให้ชายหญิงเกิดความรักกัน
พุทธปรัชญา ซึ่งเป็นปรัชญาปฏิฐานนิยม กล่าวถึง

หลักความจริงในธรรมชาติว่า กามคุณ 5 คือ รูป เสียง กลิ่น รส และกายสัมผัสของสตรีย่อมครอบงำจิตของบุรุษไว้ได้ และในทำนองเดียวกัน รูป เสียง กลิ่น รส และกายสัมผัสของบุรุษย่อมครอบงำจิตของสตรีไว้ได้

2. ความรักประเภทเปมะเกิดจากสิ่งเร้าทางประสาทสัมผัส ประกอบกับบุพเพสันนิวาสและการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในปัจจุบัน ตามเนื้อเพลงว่า

เมื่อคิดให้ดีโลกนี้ประหลาด

บุพเพสันนิวาสที่ประสาทความรักภริมย์

คู่ใครคู่เขา รักยังคอยเฝ้าชม คอยภริมย์ร่วมกัน
แผ่นน้ำขวางหน้า ขอบฟ้าขวางกัน

บุพเพยังสรรประสบให้ได้พบสบรักกันได้

ห่างกันแคไหน เขาสูงบังกันไว้ รักยังได้บูชา

ความรักศักดิ์ศรี รักไม่มีพรมแดน รักไม่มีศาสนา
แม่นใครบุญญา ได้ครองกันมา พรหมลิขิตพาขึ้นใจ

รักเหมือนโคถึกที่คึกพิโรธ

ความรักเช่นนั้นให้โทษ อย่าไปโกรธโทษรักไม่ได้

ไม่ใช่บุพเพสันนิวาสแน่ไฉว์ รักจึงได้แรมรา

พุทธปรัชญาแสดงกำเนิดของความรักประเภทนี้ว่า

ปุพฺเพว สนฺนิวาเสน

ปจฺจุปฺปนฺนํ หิตฺเตน วา

เอวํ นุต ชาติเต เปม

อุปฺพลว ยถาทเก

ความรักเกิดจากเหตุ 2 ประการ คือ บุพเพสันนิวาส การเคยอยู่ร่วมกันในกาลก่อน และความเกื้อกูลกันในปัจจุบัน เปรียบเหมือนดอกบัวเกิดขึ้นในน้ำ เพราะอาศัยน้ำ และเปือกตม

3. ความรักประเภทเมตตา เกิดจากเหตุผล และคุณธรรม ประกอบกับบุพเพสันนิวาส และการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เป็นความรักที่พัฒนาจากมิตรภาพระหว่างเพศและความซาบซึ้งในคุณธรรมของกันและกัน ดังที่นักปรัชญาบางท่านกล่าวไว้ว่า

ความรักกันเป็นธรรมดาของมนุษย์ แต่ทว่าความเมตตากรุณาทำให้ความเป็นมนุษย์สมบูรณ์ขึ้น (อุดมมาแห่งชีวิต)

ความเมตตากรุณา คือ รากฐานของศีลธรรมทั้งปวง (โซเปนเฮาเออร์)

**ความรักไม่จำเป็น
ต้องเกิดจากสาเหตุใด
สาเหตุหนึ่งโดยเฉพาะ
แต่อาจเกิดจาก
หลายสาเหตุรวมกัน
ยิ่งเกิดจากหลายสาเหตุ
ก็ยิ่งเป็นความรัก
ที่แนบแน่นมั่นคง**

มิตรภาพที่ดีนั้น คือ การที่คบกันโดยไม่คำนึงถึงอายุ ฐานะ และวงศ์สกุล มิตรภาพเป็นเครื่องผูกโยงเอาความดีต่อความดีเข้าหากัน จึงต้องนึกถึงความดีเท่านั้น ไม่ต้องนึกถึงความสูงต่ำอะไรเลย(เม่งจื๊อ)

เมตตาคำนุโล

สพชโยชกุสุขสมบุรณ์

หญิงชายหมั่นเกื้อกูล

เมตตาจิตนิตยน์รันดร์

ต่างคนต่างรักใคร่

ปรารถนาให้สุขทั่วกัน

มิเลือกเพศผิวพรรณ

และชาติชั้นวรรณะใด

(ธรรมจักษุ)

ความรักที่เกิดจากคุณธรรม คือ เมตตานั่นเป็นความผูกพันทางจิตใจอันแท้จริง เป็นความรักที่ราบรื่น ไม่ค่อยมีอุปสรรคและความขัดแย้ง ดังคำกลอนว่า

แม้รักจริงหวานยิ่งบุปผาสวรรค์

ยิ่งกว่าแก่นจันทร์อันหอมไทย

รักร่วมชีวาไม่ราโรย

จะช่วยโยยกลืนสวาทไม่ขาดเลย

(ขิงนาง)

ตามหลักจิตวิทยาสังคม ความรักหรือความพึงพอใจระหว่างบุคคล เกิดจากสาเหตุหลายประการ เช่น

1. ลักษณะทางกายภาพ หมายถึง ความพึงพอใจในรูปร่างลักษณะ ภายนอกของบุคคล ซึ่งได้แก่ความงามหรือความสง่างามนั่นเอง

2. ความสามารถ ผู้ที่ไม่มีความงามเลย แต่มีความสามารถไม่ว่าจะเป็นความสามารถในการเรียน ความสามารถในการทำงาน หรือความสามารถในการแก้ปัญหา ก็เป็นที่พึงพอใจของบุคคลอื่นได้

3. ความคล้ายคลึงกัน เช่น ความคล้ายคลึงกันในด้านรูปร่าง สติปัญญาเท่าเทียมกัน มีความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยม ความสนใจ รสนิยมเหมือนกัน

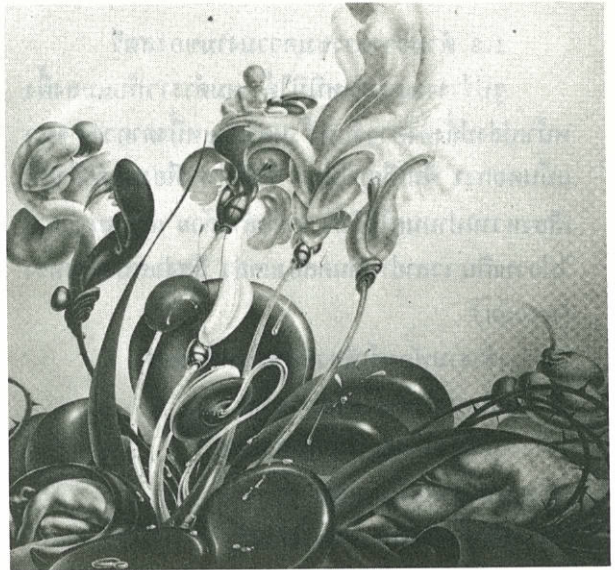
4. การสนองตอบ คนเรามีแนวโน้มที่จะชอบคนที่ชอบเรา หรือรักคนที่รักเรา ในทำนอง “รักคนที่เขารักเรามากกว่า”

5. ความใกล้ชิดและความคุ้นเคย ซึ่งจะก่อให้เกิดความเข้าใจกัน ความเห็นอกเห็นใจกัน และกลายเป็นความชอบพอหรือความรักในที่สุด

ความรักไม่จำเป็นต้องเกิดจากสาเหตุใดสาเหตุหนึ่งโดยเฉพาะ แต่อาจเกิดจากหลายสาเหตุรวมกัน ยิ่งเกิดจากหลายสาเหตุ ก็ยิ่งเป็นความรักที่แนบแน่นมั่นคง

การเลือกบุคคลที่รัก

ความรักมีหลายแบบ และเกิดขึ้นจากสาเหตุต่าง ๆ กันดังกล่าวข้างต้น ความรักอาจเกิดขึ้นอย่างฉับพลันทันที เห็นปุ๊บรักปั๊บก็มี เกิดจากการพิจารณาไตร่ตรองก็มี เกิดจากความคุ้นเคยก็มี และผู้ที่มีความรักอาจสมหวังหรือผิดหวังในความรักก็ได้ แต่ผู้ที่กำลังจะมีความรักหรือคิดจะรักใครสักคนหนึ่งย่อมตั้งอุดมคติ หรือหลักเกณฑ์ในการเลือกไว้ในใจของตนไม่มากนักน้อย ตามปกติตั้งแต่สมัยโบราณมา ผู้ชายเป็นฝ่ายเลือก ผู้หญิงเป็นฝ่ายถูกเลือก อุดมคติหรือเกณฑ์ต่าง ๆ จึงมักเป็นเรื่องที่ผู้ชายเลือกผู้หญิง ทั้งนี้ เพราะผู้ชายมักถือตัวเองว่า คืออยู่เสมอ จะชั่วเจ็ดทีดีเจ็ดหนก็ไม่มีอะไรเสียหาย สำหรับผู้หญิงซึ่งเป็นฝ่ายถูกเลือกก็ตั้งอุดมคติหรือเกณฑ์สำหรับการสนองตอบเช่นเดียวกัน แต่อุดมคติหรือเกณฑ์เหล่านั้นไม่เป็นที่เปิดเผยมากนัก

อุดมคติที่ผู้ชายตั้งไว้สำหรับเลือกผู้หญิงนั้นมี 3 ประการ คือ

1. รูปลสมบัติ
2. ทรัพย์สมบัติ
3. คุณสมบัติ

บางท่านขยายความออกไปเป็น 6 ประการ แต่งรอยเดียวกัน คือ รูปลสวย รวยทรัพย์ นบวชา มารยาท ชาติผู้ดี มีศีลธรรม

1. **รูปลสมบัติ** คือ ความเพียบพร้อมด้วยความงามทางร่างกายนั้น มีการตั้งอุดมคติไว้หลายแบบ เช่น

1.1 เบญจกัลยาณี หญิงงาม 5 ประการคือ

- ผงงาม เส้นละเอียดอ่อน ค้ำขลับ สลวยสลวย
- ฟันงาม เรียบชิดสนิทกันดี
- ผิวงาม ไม่มีฝ้าผาเป็นราศี
- ริมฝีปากงาม แดงสดอ้อมเต็มด้วยสีเลือดฝาด
- วัยงาม แม้มืออายุล่วงวัยสาว แต่ดูยังสาวอยู่เสมอ

1.2 ความงามในนิริคณาสุดร

- สุวณฺณา มีผิวดี
- สุสรตา มีเสียงดี
- สุสนฺฐาน มีทรวดทรงดี
- สุรูปตา มีรูปร่างดี

1.3 ตัวอย่างการชมความงามของสตรี

รูปร่างงามหาดำหนดมิได้ ผมดำราวกับแมลงผึ้ง
หน้าเป่งปลั่งดั่งดวงจันทร์ เนตรประหนึ่งตากวาง จมูก
เม่นดอกงา ฟันเทียบไข่มุก ริมฝีปากเพียงผลคำถึงสุก
เสียงหวานปานนกโกกิลลา ขาคือล่ำกล้วย เอวเหมาะเจาะ
ไม่อวบเกิน เวลาเช่นเดินคล่องแคล่ว มีสง่าเสมอข้างทรง
(กามนิต)

เจ้างามพัศตร์เพียงจันทร์บุหลันฉาย

เจ้างามเนตรประหนึ่งนัยนาทราย

เจ้างามโขนงโค้งละม้ายคันศรทรง

เจ้างามนาสายลดั่งกลขอ

เจ้างามสอเหมือนคอสวรรณหงส์

เจ้างามกรรณกลลือบุษบง

เจ้างามวงวิลาสเรียบระเบียบไธ

เจ้างามปรางเปล่งปลั่งเปรมปราโมท

เจ้างามโอษฐ์แย้มชวนจิตนำพิสมัย

เจ้างามทนต์กลนิลช่างเจียรระนัย

เจ้างามเกศดำประไพเพียงภูมริน

เจ้างามปีกตัดทรงมงกุฎกษัตริย์

เจ้างามทศกรรเจียกผมสมพัศตร์สิ้น

เจ้างามไรไม่แข่งคดหมดมลทิน

เจ้างามประทีนกลืนเกศกระจายจร

เจ้างามเบื่องปฤษฎางค์ฟางพิสวง

เจ้างามทรวงสมทรงอนงค์สมร

เจ้างามถันเทียบเทพกนิกร

เจ้างามกรอ่อนดั่งวงเอรวิณ

เจ้างามนัยนาความรักหนอ

เจ้างามล่อเอวบางดั่งนางสวรรค์

เจ้างามเพลากลกัถลีพรรณ

เจ้างามบาทจรจรลจิตงาม

เจ้างามละม่อมพร้อมพริ้งยัณางมนุษย์

เจ้างามดุกลอยฟ้ามาสู่สนาม

เจ้างามอุดมสมลักขณานาม

เจ้างามยามประจจจักรรัชกาย

เจ้างามศักดิ์สมบูรณ์ประยูรยศ

เจ้างามหมดประมลสวาทที่มาดหมาย

เจ้างามจริงทุกสิ่งสรรพดังบรรยาย

ข้อบวบานกลีบขยายหมายนามเอย
(จินตามุนี)

การชมความงามของสตรี ดังยกตัวอย่างมาข้างต้น
เป็นเรื่องของอุดมคติ หรือจิตนิยม ถ้าเขียนภาพสตรีตาม
ถ้อยคำพรรณนาดังกล่าวนั้น อาจได้ภาพที่ไม่งามเลยก็
เป็นได้

2. ทรัพย์สมบัติ หมายถึง ฐานะทางเศรษฐกิจ
ของฝ่ายหญิงในเรื่องนี้ผู้ชายในสมัยโบราณไม่กล้าตั้งเป็น
อุดมคติในการเลือกผู้หญิง เพราะถ้าตั้งอุดมคติในเรื่อง
ทรัพย์สมบัติแล้ว ก็เท่ากับเตรียมตัวเป็นเมงดา อีกประ
การหนึ่งในสมัยโบราณผู้ชายเป็นผู้ทำมาหาเลี้ยงผู้หญิง
(ตรงกับความหมายตามรูปศัพท์ คือคำว่า ภัสดา แปลว่าผู้
เลี้ยง ภริยา แปลว่า ผู้ถูกเลี้ยง) ฐานะทางเศรษฐกิจจึงขึ้น
อยู่กับผู้ชายเป็นสำคัญ และผู้ชายคงไม่คำนึงถึงฐานะทาง
เศรษฐกิจของผู้หญิง มักถือคตินิยมของความรักแท้ว่า
“เรารักกันหนา เราพากันหนี เขามั่งเขามีกันถมไป”

ฐานะทางเศรษฐกิจ จึงเป็นเรื่องที่ผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่าย
จะคิดคำนึง แต่มักคิดแบบเลียง ๆ ไม่พูดถึงทรัพย์สมบัติ
โดยตรง มักพูดถึงฐานะทางสังคมแทน เช่น ตระกูลมียศ
ศักดิ์เสมอกัน มีชาติชั้นวรรณะเสมอกัน แต่ถ้าเป็นเศรษฐี
ด้วยกันก็อาจพูดถึงทรัพย์สมบัติได้ เช่น เรือล่มในหนอง
ทองจะไปไหนเสีย

ในปัจจุบัน ทั้งผู้ชายและผู้หญิงมีความคิดไปในทาง
สสารนิยมมากขึ้น เช่น ผู้ชายเป็นอันมากไม่รังเกียจที่จะ
ตกลงข่าวสาร หรือคดขยี้ข่าวสาร ถ้าพ่อตาตาย เมียขายไ้
ด้วยก็ยิ่งดี บางคนก็นิยมชมชอบมากกับแม่หม้ายทรง
เครื่อง โดยไม่คำนึงว่าจะมีเรือฟางก่ล่า ผู้หญิงก็เช่นกันมัก
นิยมเลือกผู้ชายชนิดรูปหล่อ ฟอรวัย คือ ชอบทั้งรูป
สมบัติ และทรัพย์สมบัติไปพร้อม ๆ กัน

เนื่องจากทรัพย์สมบัติเป็นอุดมคติที่ผู้ชายไม่กล้า
เปิดเผยในการเลือกคู่ครอง จึงไม่มีใครเขียนบทกวีนิพนธ์
ไว้พอจะนำมาอ้างอิงได้

3. คุณสมบัติ หมายถึง คุณธรรม หรือคุณลักษณะ
อันพึงปรารถนา มีการตั้งอุดมคติไว้หลายแบบ เช่น

3.1 คุณสมบัติของบรรพบุรุษเป็นหลัก เช่น

- จะคู่ช่างให้คู่ทาง จะคู่นางให้คู่แม่
- จะคู่วัวให้คู่ทาง จะคู่นางให้คู่แม่ จะคู่ให้

แน่ ๆ ต้องดูให้ถึงยา

– จะดูว่าชั่วดีคู่ที่ทาง จะดูนางดูแม่เมื่อเลเห็น
เหมือนลูกยางห่างต้นหล่นกระเด็น
ก็จะเป็นเช่นเหล่าเหมือนเผ่าพันธุ์

3.2 คุณสมบัติด้านมารยาท หรือความงามมารยาท
สตรีในอุดมคตินั้นต้องมีความงาม 4 ประการ คือ ความ
งามร่างกาย (รูปสมบัติ) ความงามมารยาท (คุณสมบัติ)
ความงามจิตใจ (คุณสมบัติ) และความงามในวัตถุ
(ทรัพย์สมบัติ)

ความงามมารยาท หมายถึง การมีมารยาท หรือ
กิริยาท่าทางสุภาพ เหมาะสมกับกาลเทศะ บุคคล และ
ชุมชน ตามที่คนโบราณกล่าวสอนไว้ว่า

อันสตรีรูปงามทรามสวาท
ถึงแม้ไร้มารยาทอันงามสม
คงไม่มีชายใดจะยอมรับ
ได้แต่ชมเชยร้างแล้วห่างไป

เกิดเป็นหญิงให้เห็นว่าเป็นหญิง
อย่าทอดทิ้งกิริยาอัชฌาตย์
เป็นหญิงครึ่งชายครึ่งอย่าพึงใจ
ใครเขาไม่สรรเสริญเมื่อนาม

3.3 คุณสมบัติด้านจิตใจ หรือความงามจิตใจ ได้
แก่ การมีศีลธรรม เช่น ความซื่อสัตย์ ความอดทน ความ
ขยันหมั่นเพียร ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เป็นต้น ดังคำประ
พันธ์ว่า

งามอันหมั่นแสนสักเท่าใด
ไม่เหมือนงามใจไม่เกล้งว่า
หญิงดีย่อมมีซึ่งอัชฌา
กิริยานั้นเป็นใหญ่ตั้งใจจำ

การเลือกคู่ในสมัยปัจจุบัน ทั้งชายและหญิงอาจ
กำหนดเกณฑ์ขึ้นในใจ ตามทัศนคติและค่านิยมของตน
ในด้านต่าง ๆ เช่น

1. ด้านวิชาการ เลือกคนที่ได้รับการศึกษาสูง
ซึ่งต้องเป็นคนฉลาดหรือคนขยัน หรือทั้งฉลาดและขยัน
2. ด้านเศรษฐกิจ เลือกคนร่ำรวย หรือเป็นบุตร
คนร่ำรวย
3. ด้านสุนทรียะ เลือกศิลปิน ซึ่งอาจเป็นจิตรกร
นักเขียน นักร้อง นักแสดง

4. ด้านสังคม เลือกคนที่มีความเสี่ยงในสังคม หรือ
คนที่เป็นนักสังคมสงเคราะห์

5. ด้านการปกครอง เลือกคนที่มีความอำนาจ เช่น
ทหาร ตำรวจ เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง หรือหัวหน้างาน
ต่าง ๆ

6. ด้านศาสนา เลือกคนที่มีศีลธรรม หรือคนเคร่ง
ศาสนา

จุดหมายของความรัก

คนเรารักกันเพื่ออะไร หรือความรักระหว่างชาย
และหญิงมีจุดหมายอยู่ที่ตรงไหนนั้น โชครีติส ได้กล่าว
ไว้ดังนี้

1. เพื่อแสวงหาความงาม สร้างสรรค์ความงาม
และรักษาความงามไว้ คนที่ต้องการความรัก ย่อมแสวง
หา และเลือกบุคคลที่ตนเห็นว่างามในอุดมคติของตนและ
ในขณะเดียวกัน ก็สร้างตนเองให้งามด้วยการตกแต่ง
ประดับประดา ให้เป็นที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจของ
เพศตรงกันข้าม เมื่อยังมีความรักอยู่ตราบดี ความงาม
ก็ได้รับการรักษาไว้ตราบดีนั้น ความงามมี 2 แบบคือ
ความงามเชิงวัตถุวิสัย และความงามเชิงจิตวิสัย ความ
งามเชิงวัตถุวิสัย หมายถึง ความงามมีอยู่ในบุคคลนั้น ๆ
เอง ใคร ๆ ก็เห็นว่างามตรงกัน เช่น ผู้ที่เข้าประกวด
ความงาม กรรมการตัดสินให้เป็นนางงาม เป็นต้น ส่วน
ความงามเชิงจิตวิสัย เป็นความงามที่ขึ้นอยู่กับจิตใจของ
ผู้ดู อาจเห็นว่างามเพียงคนเดียว คนอื่นไม่เห็นว่างามก็
ได้ ความงามเชิงจิตวิสัยนี้สำคัญมาก เพราะทุกคนมี
โอกาสงามเท่า ๆ กัน ในเมื่อเป็นที่ถูกใจ ของใครแม่เพียง
คนเดียว

ความงามนั้นเป็นอารมณ์สุนทรีย์อยู่ในตัวเอง
เพราะความงามนำมาซึ่งความสุขตา สุขใจ และสร้างสรรค์
สิ่งใหม่ให้งดงามยิ่งขึ้น กล่าวโดยสรุป จุดหมายของ
ความรักข้อนี้ก็คือ ความสมปรารถนาในความรัก หรือการ
อยู่ร่วมกันระหว่างชายกับหญิง

2. เพื่อเพาะพืชพันธุ์ให้ผอมฤดภาพลงในร่างที่หกลึก
ไม่พินมระ เป็นการแสวงหาผู้รับงานต่อเพื่อค้นหาความ
งาม จุดหมายข้อนี้หมายถึง การมีบุตรสืบตระกูล สืบทอด
เจตนาธรรม และสืบต่องานที่บิดามารดาได้ริเริ่มไว้ สิ่งมี

ชีวิตทุกชนิด ไม่ว่าพืชหรือสัตว์ ต่างมีแรงกระตุ้นที่จะสืบต่อพืชพันธุ์ของตนให้คงอยู่ตลอดไป ไม่ให้ขาดสูญ โดยเฉพาะมนุษย์มีความหยิ่งรู้อาคดได้ไกล และมีอุดมคติเชิงสร้างสรรค์เป็นอันมาก อุดมคติบางอย่างไม่สามารถทำให้สำเร็จได้ในชั่วชีวิตเดียว จำเป็นต้องมีผู้สืบทอดรับช่วงอุดมคตินั้น ๆ เพื่อทำให้เป็นความจริงขึ้นมาให้ได้ ผู้รับช่วงอุดมคติที่ดีที่สุดก็คือ บุตร เพราะบิดามารดามีโอกาสปลูกฝังอุดมคติว่าด้วยความจริง ความดี ความงาม ด้วยตนเองอย่างครบถ้วน

3. เพื่อสร้างคุณธรรมให้เกิดขึ้นในครอบครัว ชายหญิงที่รักกัน มาอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัว มีพื้นฐานการศึกษาอบรมมาต่างกัน มีอุปนิสัยใจคอ ความสนใจ ทักษะนิสัย รสนิยม ค่านิยมต่างกัน มิได้ผูกพันกันโดยสายเลือด การจะอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข นอกจากจะมีความผูกพันกันทางจิตใจด้วยความรักแล้ว จำเป็นต้องมีคุณธรรมที่สามัคคีกับภริยาจะพึงมีต่อกัน และคุณธรรมที่พึงปฏิบัติในครอบครัวนักปราชญ์ได้กล่าวไว้เป็นอันมาก เพื่อให้สมาชิกในครอบครัวปฏิบัติต่อกัน อันจะช่วยให้ครอบครัวเป็นสถาบันทางสังคมที่มั่นคง และส่งผลให้สังคมโดยรวมมีความมั่นคงอีกต่อหนึ่ง คุณธรรมจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องมีควบคู่ไปกับความรัก

การบริหารความรัก

ผู้ที่มีความรักกันและกันและอยู่กินเป็นสามีภรรยา กันแล้ว ควรจะบำรุงความรักให้เจริญงอกงาม หรือบริหารความรักให้ดำเนินไปอย่างราบรื่น การบริหารความรักมีหลักดังต่อไปนี้

1. ข้อควรระวัง คือ ไม่เป็นคนอย่างที่โบราณกล่าวไว้ว่า หญิงกาลกรณีย์ มี 8 ประการ คือ

– แม่ยิง เป็นผู้หญิงชนิดยิงเรือ ทำให้ครอบครัวล่มจม เมื่อสามีพ่ายเรือ คือ สร้างความเจริญให้แก่ครอบครัว ก็กลับทำให้ครอบครัวเสื่อมโทรม ล่มจมด้วยการเล่นการพนัน และความเกียจคร้าน เป็นต้น

– แม่ยัง คือ ยังไม่ได้ทำอะไรทั้งนั้น เช่น ยังไม่ได้หุงข้าว ยังไม่ได้ซักผ้า เป็นคนเฉื่อยชา เกียจคร้าน ผลัดวันประกันพรุ่ง

– แม่กระพังหน้าใหญ่ เป็นคนหน้าใหญ่ใจโต ชอบเป็นหัวเรือใหญ่ ยุ่งไปทุกเรื่อง ทั้ง ๆ ที่ไม่ใช่ธุระของตัวเอง

– แม่ไขว่หน้าผัว คือ ข้ามหน้าผัว เป็นคนไม่มีการยาท ไม่เคารพนับถือสามี

– แม่ยกครัวลงล่าง เวลาโกรธเพราะถูกบ่นว่า หรือทะเลาะเบาะแว้งกัน ก็โยนถ้วยชาม หม้อข้าวหม้อ

แกงออกนอกหน้าต่าง หรือหอบผ้าหอบผ่อนไปบ้านพ่อแม่ของตน

– แม่ผัวอย่างเมียเหาะ พอผัวออกจากบ้านไปทำงาน เมียก็ออกจากบ้านบ้าง แต่ไม่ใช่ไปทำงาน อาจไปเที่ยวไปคุย ไปนันทนาการ หรือไปเล่นไฟตามบ้านอื่น

– แม่เคาะคันข้าง ปกครองคนในบ้านไม่เป็น ขาดความยุติธรรม เต็มไปด้วยอคติ

– แม่เม่งภาวนา คือ ชอบปน ปนทุกคน ไม่มีใครทำดีทั้งนั้น นอกจากตัวเอง การปนนี้มีนักปราชญ์กล่าวไว้ การปนว่าเป็นความผิดร้ายกาจที่สุดของภรรยา การปนว่าเป็นสาเหตุป่วนทำลายความสุขในครอบครัว

อีกสำนวนหนึ่งกล่าวถึงสตรีแม่บ้านไว้ดังนี้ แม่ผู้หญิง แม่ผู้หยิ่ง แม่กระซังกันรู้ แม่ตูดตะกั่ว แม่ขนครวลงล่าง แม่อย่างม้าเหาะ แม่เลาะขอบรั้ว แม่ซุกหัวต่างหมอน แม่นอนลาดพาด ซึ่งมีความหมายชัดเจนอยู่ในตัวแล้ว

สำหรับข้อควรควรงเว้นสำหรับผู้ชายตามคตินิยมแบบไทย ๆ ยังค้นหาไม่ได้ หากมีเขียนไว้ก็คงจะมุ่งไปที่อบาย मुख 4 คือ การเป็นนักเลงหญิง การเป็นนักเลงสุรา การเป็นนักเลงการพนัน การคบคนชั่วเป็นมิตร หรืออบาย मुख 6 คือ ดื่มสุรา เที่ยวกลางคืน เที่ยวดูการเล่น เล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร เกียจคร้านทำงาน

2. ข้อควรปฏิบัติ สำหรับผู้หญิง ได้แก่ เรือน 3 น้ำ 3 หรือเรือน 3 น้ำ 4

เรือน 3 ได้แก่ เรือนผม เรือนนอน เรือนครัว ดังคำโคลงที่ว่า

เรือนเหย้าตนอยู่นั้น	อย่าหมอง
เรือนชดาแผ่นทอง	วาดไว้
เรือนผมอย่างหยอง	หรีพียง ไว้หน้า
สามประการนี้ให้	หมั่นสู้สรงงาม
น้ำ 3 ได้แก่ น้ำคำ น้ำใจ น้ำมือ	ตามคำโคลงว่า
น้ำคำหวานฉ่ำแล้ว	เหลือหลาย
น้ำใจซื่อปกลาย	สวาทล้ำ
น้ำมือปเคียววย	การกิจ
สามสิ่งยอมส่งข้า	เลิศล้ำนารี

น้ำสื่อนั้น บางสำนวนว่า ได้แก่ น้ำใจ น้ำอบ น้ำปูน

น้ำใจ ตามคำโคลงว่า

น้ำใจใส่ตุ้มตั้ง	เต็มดี
น้ำอบอาอินทรีย์	อย่าฝรั่ง
น้ำปูนใสได้มี	อย่าขาด
น้ำจิตอย่าให้ของ	ขัดน้ำใจใคร

บางสำนวนว่า ได้แก่ น้ำดื่ม น้ำล้างหน้า น้ำใช้น้ำใจ และบางสำนวนว่า ได้แก่ น้ำใจ น้ำคำ น้ำมือ น้ำอดน้ำทน ซึ่งยังหาคำโคลงคำกลอนมาประกอบไม่ได้

3. ภริยาและสามีชนิดต่าง ๆ ตามพุทธปรัชญา

ภริยามี 7 ชนิดคือ

– วรกาภริยา	ภริยาเหมือนเพชรฆาต
– โจรีภริยา	ภริยาเหมือนโจร
– อัยยภริยา	ภริยาเหมือนนาย
– มาตาภริยา	ภริยาเหมือนแม่
– ภคินีภริยา	ภริยาเหมือนพี่สาว
– สขาภริยา	ภริยาเหมือนเพื่อน
– ทาสีภริยา	ภริยาเหมือนคนใช้

สามีมี 7 ชนิดคือ

– วรภักสดา	สามีเหมือนเพชรฆาต
– โจรภักสดา	สามีเหมือนโจร
– อัยยภักสดา	สามีเหมือนนาย
– ปิตาภักสดา	สามีเหมือนพ่อ
– ภาดาภักสดา	สามีเหมือนพี่ชาย
– สขาภักสดา	สามีเหมือนเพื่อน
– ทาสภักสดา	สามีเหมือนคนใช้

สามีภริยาจำพวกที่ 1 เป็นคนรักง่ายหน่ายเร็ว ไม่นานสามีนอกใจไปคบหญิงอื่น ภริยานอกใจไปสมักรักใคร่ชายอื่น เป็นคนใจร้ายขี้โมโหโทโส มุ่งร้ายต่อกันอยู่เป็นนิตย์ ปากก็ร้ายเอาแต่ด่าแต่แข่งกันทุกวัน เรียกหาเรียกฝึมากินกัน พูดคำหนึ่งว่าให้ตายห้า สองคำว่าให้ตายโหง เมื่อฝ่ายหนึ่งทำอะไรผิดพลาดก็กล่าวแต่คำอาฆาตมาดร้ายขู่เข็ญให้หวาดกลัว ชอบทำร้ายกันและกัน นับว่าเป็นคู่ผีเมียผิองล้างจ้องผลาญชีวิตของกันและกัน

สามีภริยาจำพวกที่ 2 เป็นแบบคู่ล้างเมียผลาญ คือ ล้างผลาญทรัพย์ที่ฝ่ายหนึ่งหามาได้หรือช่วยกันหามาได้แต่เดิม ภายหลังต่างคนต่างใช้เสกให้เสื่อม หยิบฉวย

เอาทรัพย์สินในครอบครัวย้ายไปใช้ในลักษณะซ่อนเร้นปิดบังแต่ละฝ่ายเบียดบังรุกซ่อนเอาไปบำรุงบำเรอคนภายนอกครอบครัวย้าย เอาไปซื้อความสุขสนุกสนานเป็นส่วนตัวตามลำพังบ้าง นี่คือ ฝ่ายโจรเมียดโจรปล้นครอบครัวย้าย

สามีภริยาจำพวกที่ 3 ชอบยกตนขึ้นเป็นนายของกันและกัน สามีถือว่าตัวเองเป็นใหญ่ในครอบครัว ภริยาก็ถือว่าตัวเองเป็นใหญ่ในครอบครัวเช่นกัน ฝ่ายหนึ่งขยันขันแข็ง แต่อีกฝ่ายหนึ่งเกียจคร้าน แต่ละฝ่ายกล่าวคำหยามคำว่ากันด้วยถ้อยคำที่เขียนเป็นตัวอักษรไม่ได้ และกล่าวคำข่มขู่หลอหลอนกันทำลายศักดิ์ศรีของกันและกัน เป็นฝ่ายล้างผลาญ คือ ฝ่ายผลาญศักดิ์ศรีของกันและกัน

สามีภริยาจำพวกที่ 4 เป็นเหมือนพ่อแม่ของกันและกัน แต่ละฝ่ายรักกันเหมือนพ่อแม่รักลูก ต่อให้ฝ่ายหนึ่งป่วยเป็นอัมพาตชนิดไม่รู้จักหาย มีชีวิตอยู่อย่างคนพิการแท้ ๆ แต่อีกฝ่ายหนึ่งก็ไม่ยอมทอดทิ้ง เพราะมีความรักและสงสารไม่จีจาง

สามีภริยาจำพวกที่ 5 นับถือรักใคร่กันเหมือนพี่ชายกับน้องสาว หรือพี่สาวกับน้องชาย มีความเข้าใจกันและเห็นใจกัน รู้จักให้อภัยแก่กันในเรื่องผิดพลาดเล็กน้อยอยู่ด้วยกันเหมือนพี่ร่วมท้องน้องร่วมสายโลหิต

สามีภริยาจำพวกที่ 6 รักกันและอยู่กินกันเหมือนเพื่อนชอบนิสสัยใจคอกัน มีความคิดเห็น ทศนคติ ค่านิยมรสนิยมตรงกัน คือเป็นเพื่อนร่วมชีวิตไปจนวันตาย ไม่เอาใจออกห่างกัน

สามีภริยาจำพวกที่ 7 เป็นผู้ไม่ถือเนื้อถือตัว รู้จักวางตัวให้สม่ำเสมอ มีความรู้สึกประหนึ่งว่าเป็นคนรับใช้ของกันและกัน ต่างคนต่างขยันขันแข็ง ทำงานตามหน้าที่ของตนเหมือนคนใช้

หน้าที่พึงปฏิบัติต่อกัน

คนโบราณมักอวยพรคู่สมรสว่า

“ให้ฮั่นยงคงอยู่เป็นคู่สร้าง อย่าแรมร้างห่างเหินสนหา”

คู่สมรสจึงเป็นทั้ง “คู่ครอง” และ “คู่สร้าง”

คู่ครองหมายถึง

- ครองตน
- ครองคน

- ครองงาน

- ครองบ้านครองเรือน

ครองตน หมายถึง การปฏิบัติให้ถูกต้องเหมาะสมตามขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม ศาสนา และปทัสฐานของสังคม ที่กำหนดไว้ว่าผู้สมรสแล้วควรปฏิบัติตนอย่างไร

ครองคน หมายถึง ครองจิตใจคนที่เกี่ยวข้องได้ตั้งแต่คู่สมรสของตน ตลอดจนญาติและเพื่อนฝูงของทั้งสองฝ่าย และคนใช้ภายในบ้าน ด้วยการวางตัวดี เป็นที่นิยมนับถือของคนทั้งปวง

ครองงาน หมายถึง การทำงานครบถ้วนตามหน้าที่ที่คู่สมรส ได้ตกลงแบ่งกัน ตามหลักแบ่งแยกแรงงาน และช่วยทำงานของอีกฝ่ายหนึ่งให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ครองบ้านครองเรือน หมายถึง มีบ้านเรือนเป็นหลักฐานมั่นคง รวมทั้งครองตน ครองคน ครองงานในบ้านเรือนนั้น ทำบ้านให้เป็นที่น่าอยู่ ให้ความอบอุ่นแก่ทุกคน และตนได้ชื่อว่า เป็นพ่อแม่บ้านแม่เรือนที่ดี

คู่สร้างหมายถึง

- สร้างความเป็นอยู่

- สร้างฐานะ

- สร้างความผาสุก

- สร้างความเป็นปึกแผ่นของครอบครัวและวงศ์

ตระกูล

หน้าที่พึงปฏิบัติต่อกันตามพุทธปรัชญา

พุทธปรัชญาสอนว่า สามีพึงปฏิบัติต่อภริยา 5 ประการคือ

1. สัมมานนา ยกย่องนับถือ
 2. อวิมานนา ไม่ดูหมิ่นถีนีแคลน
 3. อนติจริยา ไม่ประพฤตินอกใจ
 4. อิสสริยาโวสัคคะ มอบความเป็นใหญ่ให้
 5. อลังการูปทานะ ให้เครื่องแต่งตัว
- ภริยาพึงปฏิบัติต่อสามี 5 ประการ คือ

1. สุสังวิหิตกัมมันตา จัดการงานดี
2. สุสังกหิตปริชานา สงเคราะห์คนข้างเคียงของสามีดี
3. อนติจาริณี ไม่ประพฤตินอกใจ

4. สัมถานรักขณา	รักษาทรรพ์ที่หามาได้ไว้
5. ทักขา อนลสา	ขยันไม่เกียจคร้านในกิจการทั้งปวง

พัฒนาการแห่งความรัก

พัฒนาการแห่งความรัก หมายถึง พัฒนาการทางจิตใจของบุคคลที่รักกัน ความรักจะเกิดขึ้นด้วยประการใด ๆ ก็ตาม แม้แต่คนที่ไม่ได้รักกันมาก่อน แต่จำเป็นต้องอยู่ร่วมกัน ถ้ามีพัฒนาการเป็นขั้น ๆ จากความงามไปสู่ความดี และจากความดีไปสู่ความจริง จนถึงขั้นหล่อหลอม ความงาม ความดี และความจริงเข้าด้วยกัน ก็จะ

พัฒนาการแห่งความรัก
หมายถึง พัฒนาการทางจิตใจ
ของบุคคลที่รักกัน
ความรักจะเกิดขึ้น
ด้วยประการใด ๆ ก็ตาม
แม้แต่คนที่ไม่ได้รักกันมาก่อน
แต่จำเป็นต้องอยู่ร่วมกัน
ถ้ามีพัฒนาการเป็นขั้น ๆ
จากความงามไปสู่ความดี
และจากความดี
ไปสู่ความจริง
จนถึงขั้นหล่อหลอม
ความงาม ความดี
และความจริงเข้าด้วยกัน
ก็จะเป็นความรัก
ที่ยั่งยืนถาวรมั่นคง

เป็นความรักที่ยั่งยืนถาวรมั่นคง แต่ถ้าไม่มีพัฒนาการหรือพัฒนาการไม่ถึงขั้น ก็จะเป็นเพียงความรักชั่วคราว และเสื่อมสลายไปตามกาลเวลา

ความงาม หมายถึง ความงามทางกายภาพ ซึ่งแสดงออกมาให้เห็นชัดทางรูปร่างและเสียง ความงามทางกายภาพนี้ไม่ยั่งยืนถาวร ย่อมแปรเปลี่ยนไปตามอายุหรือกาลเวลา ดังคำที่กล่าวกันว่า “ยศศักดิ์เหมือนความฝัน รูปโฉมโฉมพรรณเหมือนดอกไม้ ชีวิตเหมือนฟ้าแลบ” ผู้ที่ยึดติดในความงามทางกายภาพอย่างเดียว ไม่ยกระดับจิตใจให้ซาบซึ้งในความคิดของอีกฝ่ายหนึ่ง ย่อมจะเบื่อหน่ายและหมดรักได้ เมื่อความงามได้หมดสิ้นไปแล้ว

ความดีหมายถึงความงามทางจิตใจ แสดงออกมาเป็นบุคลิกภาพท่าทาง กิริยามารยาทที่ดีงาม เป็นการปฏิบัติหน้าที่อย่างถูกต้องเหมาะสม เป็นความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเห็นอกเห็นใจ ความเสียสละ เป็นต้น ความดีย่อมยั่งยืนถาวรกว่าความงามทางกายภาพ ผู้ที่ซาบซึ้งในความคิดของกันและกัน ย่อมจะรักกันได้ตลอดไป ครอบงำที่ซึ่งมีความดีอยู่

ความจริง หมายถึง ความจริงใจ ความซื่อสัตย์ แสดงออกมาเป็นความจริงรักภักดี ความไว้วางใจกัน เป็นการให้เหตุผลและสติปัญญาในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ความจริงใจระดับสูงได้แก่ การเข้าถึงสังขารแห่งความรัก แม้ต่างฝ่ายต่างประพฤติพรหมจรรย์ ก็ยังมีความจริงใจในความรักต่อกัน ความจริงนั้นต้องมีความดีควบคู่ไปด้วยเสมอ เมื่อมองเห็นความดีและความจริงของกันและกันแล้ว ความรักย่อมยั่งยืนถาวรไม่เปลี่ยนแปลง

ผู้ที่อยู่ร่วมกันฉันสามีภรรยา ไม่ว่าจะเข้าพิธีสมรสอย่างมีเกียรติหรือไม่ ไม่ว่าจะเคยรักกันหรือไม่ก็ตาม เมื่อเห็นความงามของกันและกันก็รักกันได้ ถ้ามีความดีและความจริงเพิ่มขึ้นอีก ความรักก็มั่นคงถาวร แม้จะต้องพลัดพรากจากกันด้วยเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง ความรักก็ยังมั่นคง ความรักเช่นนี้เองเป็นพื้นฐานของบุพเพสันนิวาสในอนาคต

ความรักขึ้นอยู่กับกุศลสากล

สิ่งใด ๆ ย่อมขึ้นอยู่กับกุศลสากลทั้งสิ้น ความรักก็เช่นเดียวกัน กุศลสากล คือ กุศลแห่งความเปลี่ยนแปลง

เกี่ยวกับผู้เขียน

นายอมร โสภณวิเศษฐวงศ์

หัวหน้าภาควิชาพื้นฐานทั่วไป

การศึกษา

ปริญญาธรรม ๕ ประโยก

ศาสนศาสตร์บัณฑิต

การศึกษาศาสตรบัณฑิต

นิติศาสตรบัณฑิต

วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิตทางการศึกษา

ประสบการณ์การทำงาน

- เลขานุการแม่กองธรรมสนามหลวง ผู้ช่วยเลขานุการสภาการศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย
- ครูกรมสามัญศึกษา ศึกษาธิการกรมสามัญศึกษา
- อาจารย์มหาวิทยาลัยรามคำแหง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ หัวหน้าภาควิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- หัวหน้าภาควิชาพื้นฐานทั่วไป มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

หรือความเป็นอนิจจัง ความเปลี่ยนแปลงมี 2 แบบ คือ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากปัจจัยภายนอก เรียกว่าความเปลี่ยนแปลงเชิงวัตถุวิสัย และความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในตัวเอง เรียกว่าความเปลี่ยนแปลงจิตวิสัย

ปัจจัยภายนอกที่ทำให้ความรักเปลี่ยนแปลงมีมากมายหลายอย่าง เช่น การแทรกแซงของบุคคลภายนอก ความยากจน ความเจ็บป่วย และความตาย เป็นต้น ส่วนปัจจัยภายในได้แก่ความเบื่อหน่ายอันเกิดจากมีทัศนคติ ความสนใจ หรือรสนิยมไม่ตรงกัน

เมื่อทราบว่าความรักขึ้นอยู่กับกฎแห่งความเปลี่ยนแปลงแล้ว สิ่งที่เราควรกระทำมี 2 ประการคือ

1. ควบคุมความเปลี่ยนแปลงให้เป็นไปในทางที่พึงปรารถนา หรือให้เป็นความเปลี่ยนแปลงในทางสร้างสรรค์ ความเปลี่ยนแปลงส่วนมากเป็นสิ่งที่ควบคุมได้ ถ้าใช้สติปัญญา และเหตุผลเข้าควบคุม มิใช่ปล่อยให้ชีวิตปล่อยไปตามกระแสลมแห่งพรหมลิขิต แต่ต้องใช้กรรมลิขิต คือ ใช้การกระทำที่ถูกต้องเหมาะสมลิขิตชีวิตตนเอง

2. ความเปลี่ยนแปลงที่ไม่สามารถควบคุมได้ และจำเป็นต้องเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ต้องรู้จักใช้สติปัญญาพิจารณาให้เห็นกฎแห่งความเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้ง ถ้าสามารถกระทำได้ ก็จะเข้าถึงสัจธรรมแห่งความรักได้ด้วยตนเอง

หนังสือและเอกสารที่ใช้ประกอบการเขียน

1. นายฉันท จ่าวิไล ประชุมนิราศสุนทรภู่
2. คณะครูสหาย คลังนาสาธิต
3. น.พ.น้อม ผลัดศรีและคณะ ปัญหาเพศคู่
4. พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์ พุทธวิธีครองใจคน
5. สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมธโร) มงคลยอดชีวิต
6. นายสมักร นูราวาส ประวัติปวงปรัชญาเมธี
7. ผศ.อมร โสภณวิเศษฐวงศ์ ปรัชญาชีวิต
8. นายหรีด เรืองฤทธิ์ วรรณคดีไทย